

Kvenbegrepet hos Henrik Gabriel Porthan

Teemu Ryymin og Per Pippin Aspaas

--- Och äfven långt efter sedan dessa kväner forsvunnit, då minnet af dem fortlefver endast tack vara några gamla handskrifters berättelser om dem, har de visat sig kunna ställa till stor oro, om också nu endast ibland de lärde, hvilka inte kunnat komma på det klara med, hvad slags folk kvänerna egentligen voro. (K.B. Wiklund 1895, s.104)

Innledning

Begrepet ”kven” er som kjent omdiskutert. Ordets etymologi, hva slags folkegruppe begrepet sikter til, hvorvidt det er et godt eller dårlig navn på den nasjonale minoriteten vi i dagens Norge kjenner som kvener, er spørsmål som i de siste par-tre tiår har vært omstridt både blant forskere og den aktuelle befolkningen selv. I 2008 ble striden om kvenbegrepet til og med ført i Vadsø kommunestyre i Finnmark. Diskusjonene har vært tolket som en ”politisering” av begrepet: Måten ulike aktører har fylt kvenbegrepet med et bestemt innhold – eller avvist det overhodet – har vært satt i sammenheng med ulike identitetspolitiske posisjoner og agendaer.¹ Men diskusjonene om kvenbegrepet, og særlig dets etniske eller nasjonale konnotasjoner, har en lang historie. I dette arbeidet skal vi ta for oss et lite belyst kapittel i denne historien.

17. juni 1788 ble en latinsk avhandling fremlagt ved det Kongelige Akademi i Åbo. Temaet var ”det gamle folket kvenene”. Preses ved seremonien var akademiets Professor i veltalenhet, Henrik Gabriel Porthan (1739-1804); respondenten som forsvarte avhandlingen var studenten Henrik Wegelius d.y. (1766-1839). Hvem av de to som faktisk hadde skrevet avhandlingen, er usikkert: *De Antiqua Gente Qvenorum* var en såkalt *pro gradu*-avhandling, dvs. et eksamensarbeid, og strengt tatt ble studenter forventet å skrive slike tekster selv. Men som skikken den gang var, sto preses ansvarlig for innholdet, og i realiteten ble mange *pro gradu*-avhandlinger forfattet helt eller delvis av professoren; studentens rolle i arbeidet begrenset seg

1. Se f.eks. Niemi 1991; Anttonen 1999; Wallerström 2006; Ryymin 2007; “Åpent brev til Vadsø kommunestyre om Vadsø Museum”, datert 14. juni 2008 (kopi i T. Ryymins eie).

da til å forsvare innholdet muntlig (*respondere*), på latin. Særlig skal dette ha forekommet i tilfeller hvor tematikken gjenspeilet preses' egne forskningsinteresser.² "Det gamle folket kvenene" var et tema som opptok Porthan sterkt. Muligens kan emnet ha vekket en viss personlig interesse også hos den unge Henrik Wegelius d.y., født i Vähäkylä (Lillkyro) i Østerbotten, et av flere områder som tidligere forskere hadde lagt kvenenes hjemland til. Kanskje fikk Henrik interessen for emnet fra faren, Lapplandspresten Henrik Wegelius d.e. (1735-1791), som hadde tjenestegjort i Utsjok og som hadde forfattet flere skildringer av forholdene i Kemi Lappmark.³ Henrik den yngre satte imidlertid ikke flere spor i kvenenes historie, men det gjorde hans preses, professor Porthan. Mot slutten av 1700-tallet publiserte han en rekke arbeider om folkegrupper på Nordkalotten i eldre tid, inkludert kvenene. Porthan er for ettertiden blitt stående som den "finske historieskrivnings far", ikke minst i kraft av sitt hovedverk, en kommentert utgave av Paul Juustens bispekrønike, en veritabel "lagerbygning" som skulle omfatte all kjent viten om Finlands historie.⁴ På bakgrunn av sine arbeider omkring finsk folkediktning og språk regnes Porthan også som en viktig forløper til Kalevalas skaper Elias Lönnroth og andre finske folkediktningforskere fra 1800-tallet.⁵

Porthans tolkning av de gamle kvenenes etnisitet ble imidlertid omstridt i ettertidens Finland. På bakgrunn av Ottars beretning og andre middelalderkilder plasserte Porthan nemlig de gamle kvenene i svensk Norrland, og – det som var det mest oppsiktsvekkende – han hevdet at de snakket et germansk språk. Hvordan kunne han komme til en slik konklusjon, så diametralt motsatt av ettertidens definisjon av kvenene som et finsk- (eller i hvert fall finsk-ugrisk-)talende folkeslag? I første del av denne artikkelen vil vi forsøke å plassere Porthans historiske arbeider om kvenene i en vitenskapshistorisk og samfunnsmessig kontekst, og se nærmere på hvordan hans kventeorier er blitt brukt, eller forkastet, blant finske og svenske forskere på 1800-tallet. I artikkelens andre del presenterer vi en kommentert oversettelse av det viktige kildeskriftet *De Antiqua Gente Qvenorum* fra 1788, som, så vidt vi kjenner til, aldri tidligere har blitt oversatt til noe annet språk enn finsk, og da så sent som i 1982.⁶

Tidligere forskning

Selve begrepet "kven" figurerer i en rekke av de eldste tekstene som omhandler Skandinavias befolkningshistorie. Ottars beretning fra slutten av 800-tallet, som fungerte som en kilde i Alfred den Stores angelsaksiske versjon av Orosius' verdensgeografi, er trolig den tidligste teksten der kvenene omtales.⁷ Ottar beskrev kvenene og deres land slik:

2. Kierimo 1983, s. 12-17; Urpilainen 1993, s. 83, 99; jf. Östlund 2000, s. 14-19 om forholdene i Uppsala.

3. Ylioppilasmatrikkeli 1640-1852, Henrik Wegelius, studentnummer 9996. Online: <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9996>, lest 17.11. 2008. Om faren, se Kylli 2005, s. 59-61.

4. Jf. Tommila 1989, s. 51-53.

5. Jf. Karkama 2001, s. 36-46.

6. Av Iiro Kajanto (Porthan/Wegelius 1982), jf. del II av denne artikkelen.

7. Ottars beretning finnes gjengitt bl.a. i Smith 1984, vedlegg 5 A. Om Ottars beretning og omtalen av kvener i skandinaviske kilder, se Vahtola 1980, s. 460-469; Julku 1986, s. 52-57.

Langs den sydlige del av landet på den andre siden av fjellet, er Svealand, helt til den nordlige del av landet; og langs den nordlige del av landet, kvenenes land. Kvenene drar stundom på herjetokter mot nordmennene over fjellet, og nordmennene stundom mot dem. Og det finnes meget store innsjøer overalt i fjellområdene, og kvenene bærer sine båter over land til disse innsjøene og derfra herjer de hos nordmennene. De har meget små og lette båter.⁸

Kvenene omtales også i flere norrøne kilder fra 1100/1200-tallet, så som *Egils saga*, *Hversu Nóregr byggðist* og *Fundinn Nóregr*, samt indirekte i Adam av Bremens *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* fra annen halvdel av 1000-tallet.⁹ Den siste omtalen av kvenene i middelaldersammenheng er visstnok den islandske *Annales regii* fra 1271.¹⁰ Imidlertid må man ha klart for seg at de kvenene som omtales i disse tekstene, vanskelig kan sies å være identiske med våre dagers ”kvenner”, altså etterkommere av de tallrike finskspråklige innvandrere som ankom Ishavskysten fra 1500-tallet og særlig på 1700- og 1800-tallet.¹¹ I en norsk kontekst har begrepet ”kven” først og fremst siktet til denne befolkningen; i Finland og Sverige har begrepet eller dets motsvarigheter, som det finske ”kainu” eller ”kainuulaiset”, helt til de siste tiår fortrinnsvis vist til de gamle kvenene som omtales av Ottar og i de norrøne tekstene. Som vi skal se, forholdt Porthan seg til kvenbegrepet i begge betydninger, men han mente at de ”gamle” kvenene hos Ottar og de ”nye” kvenene i samtidig norsk dagligtale dreide seg om to helt ulike folkeslag.

Den historiefaglige forskningslitteraturen om kvenene i betydningen ”de gamle kvenene” er omfattende. Etter Porthans tid har særlig finske historikere brukt mye plass på å avklare hva slags folkegruppe kvenene egentlig var.¹² I denne sammenheng har også Porthans kvenbegrep blitt omtalt, særlig av Kyösti Julku i den omfattende *Kvenland – Kainuunmaa* fra 1986.¹³ Julkus anliggende var imidlertid ikke å historisere og kontekstualisere Porthans kvenbegrep og dets resepsjon, men å få avklart hvor det gamle Kvenland ”egentlig” burde situeres. Basert på en nytolkning av de gamle skriftlige kildene, og nyere finske forskningsresultater om Tornedalens bosettingshistorie,¹⁴ hevder Julku at Kvenland *var* en ”muinaismaakunta” eller ”forlandskap” situert rundt nordenden av Bottenviken, med høyst sannsynlig en finskættet befolkning. Men, som Julku understreker, det gamle Kvenland tilhørte verken Sverige eller Finland – da slike enheter ikke eksisterte på Kvenlands tid.¹⁵

Blant dagens forskere får der ingen enighet om de ”gamle kvenenes” eventuelle etnisitet. Den svenske arkeologen Thomas Wallerström har avvist at

8. Sitert fra Smith 1984, vedlegg 5 A, s. 644.

9. For detaljer, se Porthan/Vegelius 1788, særlig §. I og IV (i oversettelse nedenfor); og Porthans svensk-språklige arbeider i Kongl. Witterhets, Historie och Antiquitetsakademins Handlingar (gjenopptrykt i Porthan 1873).

10. Ifølge Hansen/Olsen 2004, s. 164; jf. Vahtola 1980, s. 464.

11. Se f.eks. Opsal 2003, s. 31-33.

12. Se den utmerkede historiografiske oversikten i Julku 1986, s. 11-43.

13. Julku 1986, s. 17-18.

14. Vahtola 1982.

15. Julku 1986, s. 154-155. Jf. også Saressalo 1996, s. 22-23.

middelalderkildenes ”folknamn” som ”kvener” overhodet betegner etniske grupper – de kan ikke forstås som de aktuelle grupperes ”selvbetegnelser”, men må sees som tekstskrivernes ”identifikasjoner” av slike grupper.¹⁶ Historikeren Einar Niemi mener middelalderens kvener ”utvilsomt” var en finsk folkegruppe.¹⁷ Historikeren Lars Ivar Hansen og arkeologen Bjørnar Olsen nøyer seg med å konstatere at selv om kvenenes etnisitet er omdiskutert, kan man ut fra skriftlige middelalderkilder i alle fall hevde at ”kvener” opptrer som betegnelse på innvånere i et særskilt område rundt Bottenvikas nordlige kystlandskaper, et område som oppviste visse territorielle og topografiske særegenheter i forhold til landskapene omkring. Disse innvånerne synes å ha praktisert en særskilt økonomisk tilpasning, hvor jakt, utmarksnæringer og handel med samene og andre nabofolkeslag spilte en stor rolle, samtidig som de praktiserte åkerbruk og fedrift.¹⁸

En tilsvarende betegnelse i middelaldertekster, knyttet til økonomiske funksjoner, er ”birkarlene”. Betegnelsen, som forekommer først i en tekst fra 1328, sikter i følge Hansen og Olsen til ”handelsfolk med røtter i bondebefolkningen i Torne-, Lule- og Piteälvdalenes nedre deler”, som særlig handlet med samene.¹⁹ I og med at der ser ut til å ha vært en kontinuitet i økonomiske funksjoner mellom de gamle ”kvenene” og ”birkarlene”, er én mulighet at birkarlene var ”omdefinerte” kvener, som videreførte denne gruppens økonomiske beskatning av samene.²⁰

Vi har ikke til hensikt å presentere noen ny eller endegyldig teori om hvem de gamle kvenene ”egentlig” var og hvor de holdt til. Derimot vil vi foreta en kontekstualisering av de bidragene den ”finske historieskrivningens far” leverte til kvenforskningen og se nærmere på hvordan generasjoner av 1800-tallshistorikere har forholdt seg til disse.²¹

Porthans interesse for ”det gamle folket kvenene” hang sammen med hans historiske og språkvitenskapelige virksomhet, som naturligvis er behørig behandlet, ikke minst i finsk forskningslitteratur. Selv om unntak finnes, har perspektivet i slik litteratur som oftest vært finsknasjonal: Porthans virksomhet blir gjerne plassert som startpunkt i en rekke utviklingsforløp i en finsk kontekst, noe som illustreres i titler som ”Suomen historiankirjoituksen isä” (Den finske historieskrivningens far), ”Suomen ensimmäinen lehtimies” (Finlands første journalist), ”Porthan – Suomen klassillisen arkeologian esi-isä” (Porthan – Den finske klassiske arkeologiens forfader) og ”Porthan suomalaisen kielentutkimuksen tiennäyttäjänä” (Porthan som veiviser for den finske språkforskningen), alle hentet fra nyere presentasjoner av Porthans liv og virke.²² Imidlertid kan Porthans skrifter om Nord-Europas gamle bosettingshistorie

16. Wallerström 1997, s. 392-394 og 411-413; se også Wallerström 1995, s. 229 og 314-316.

17. Niemi 2004, s. 124, note 1; jf. Vahtola 1980, s. 468, som betegner befolkningen som ”finskættede” (”suomensukuisia”).

18. Hansen/Olsen 2004, s. 162-163.

19. Hansen/Olsen 2004, s. 163-164; jf. Vahtola 1980, s. 506.

20. Wallerström 1995, s. 264 og 316; Hansen/Olsen 2004, s. 164.

21. Diskusjonene var naturligvis fortsatt intensive på 1900-tallet, men av plasshensyn avgrenser vi den følgende analysen til 1800-tallet.

22. Porthan betegnes som den finske historieskrivningens far av Tommila 1989, s. 51; de øvrige

også situeres i en europeisk vitenskapshistorisk kontekst.²³ Porthan var en blant mange europeiske historikere og språkforskere som i siste halvdel av 1700-tallet forsøkte å nøste opp i ulike folkeslags eldste historie og innbyrdes slektskap. Han tilhørte et europeisk nettverk av lærde, og fikk gjennom sin lesning, og særlig et viktig studieopphold ved universitetet i Göttingen i 1779, avgjørende impulser og inspirasjon til egne arbeid.²⁴ Porthans diskusjon om ”det gamle folket kvenene” bør kunne leses som innspill til en samtidig internasjonal debatt omkring Nord-Europas eldre historie. Kanskje som følge av den metodologiske (og ikke sjelden substansielle) nasjonalismen som har dominert historieskrivningen i mange land siden 1800-tallet²⁵ har denne dimensjonen i Porthans virke blitt skjenket mindre oppmerksomhet. For å forklare hvordan Porthan kom til de konklusjonene han gjorde angående de gamle kvenenes etnisitet, er det nødvendig å se nærmere på hvordan europeisk historie- og språkforskning utviklet seg i løpet av 1700-tallet. Og når det gjelder resepsjonen av hans arbeider, er det nødvendig å identifisere visse politisk-ideologiske forskjeller mellom Porthans samtid og 1800-tallets Sverige og Finland. Alt dette har etter vårt skjønn vært av avgjørende betydning, både for Porthans virksomhet som historiker og for måten hans forskningsresultater er blitt vurdert på i ettertid.

Europeisk historie- og språkforskning på 1700-tallet

Porthan virket i en tid da så vel historiefaget som språkforskningen var i en rivende utvikling. Både innen historie- og språkforskningen beveget man seg i løpet av 1700-tallet bort fra forklaringsmodeller basert på bibelske parabler, guddommelig intervensjon og andre ”overnaturlige” variabler, og vendte seg i stigende grad mot empirien, med tekstkritikk og komparasjon som våpen.²⁶ Innenfor språkstudiene endret de dominerende forklaringsmodellene for språkernes opprinnelse og utvikling seg drastisk i løpet av 1700-tallet. For eksempel ble tidligere forestillinger om det finske språkets hebraiske eller greske opphav forlatt til fordel for komparativ språkforskning.²⁷

En av de tidlige inspiratorene for slik forskning var filosofen Gottfried Wilhelm von Leibniz (1646-1716), som i tiårene rundt århundreskiftet lobbyerte for utstrakt innsamling av ulike folkespråk, ikke minst i Russland. Han argumenterte for at det var et slektskap mellom samisk, finsk, ungarsk og flere av språkene i det

---

betegnelsene er hentet fra artikler i Manninen (red.) 2000. Det må imidlertid presiseres at mange av disse artiklene også skisserer den europeiske konteksten for Porthans virksomhet, selv om denne ikke vektlegges i titlene.

23. Porthans virksomhet er plassert i en bredere nordisk-europeisk kontekst både av Matti Klinge 1989 og Juha Manninen 2000. Se også Fewster 2006, s. 56-64.

24. Jf. Schmidler 2006; se også Palander 1904, s. 71-80, 166-171.

25. Jf. studiene som nå er under publisering i serien *Writing the Nation: National Historiographies and the Making of Nation States in 19th and 20th Century Europe* (foreløpig utkommet er Berger/Lorenz [red.] 2008). For begrepene metodologisk og substansiell nasjonalisme, jf. Smith 1995.

26. Gilje/Rasmussen 2001, s. 371-372; Urpilainen 1993, s. 40-47, 108-109, 139, 141-150, 157; Lindroth 1981, s. 261-291; Lindroth 1978, s. 608-610.

27. Jf. Ikola 2000, s. 107-113. For allmenne oversikter over finsk-ugristikkens tidlige historie, se Fazekas 2001a og 2001b; Sammalahiti 1995; Stipa 1990; Korhonen 1986.

russiske riket.²⁸ Innsamlingen av slikt materiale kom i gang fra 1720-tallet, da flere ekspedisjoner ble sendt ut for å kartlegge det russiske imperiet. Også språkstudier inngikk i disse ekspedisjonenes program. Som et resultat publiserte Philipp Johann von Strahlenberg (1676-1747) i 1730 en oppsiktsvekkende bok om ”den nordlige og østlige del av Russland”, hvor han i store trekk gjennomskuet slektskapet i hele den gruppen som i dag regnes for finsk-ugriske språk, med medlemmer helt fra Sibir (mansi, hanty), via det nordlige og vestlige Russland (komi-syrjanere, mari, mordvinere, m.fl.) og Baltikum (estlendere, latviere) til sentral-Europa (ungarere) og Fennoskandinavia (samer, finner, karelere).²⁹ I 1770 publiserte den ungarske jesuitten Johannes (János) Sajnovics (1733-1785) sitt ”Beviis, at Ungarernes og Lappernes Sprog er det samme”³⁰, hvor han i tillegg til å påpeke etymologiske likheter for enkeltord på ungarsk og nordsamisk viste til omfattende likheter innen morfologi (bøyningsmønstre), syntaks (setningsdannelse) og fonetiske karakteristika (uttalesystemer). Resultatet ble den første inngående sammenligningen av to finsk-ugriske språk.³¹ Selv om Sajnovics overlot tolkningen av sine funn til andre, inviterte han samtidig til videre forskning gjennom å gjøre det klart at omendskiønt jeg veed, at Lapperne i Finmarken komme overeens med Lapperne i Sverrig og Russland, men at de alle komme overens med Finnerne, i Sproget, [...] saa skal jeg dog i nærværende Afhandling tale allene om Lapperne i Finmarken, og Ungarerne, baade at Verket ikke skal blive for stort, og fordi, dersom jeg faaer viist, at disse Lapper, som ligge længst borte fra Ungarerne, dog komme overeens med dem i Sproget, flyder det som af sig selv, at ogsaa Lapperne i Sverrig, Russland, og Finnerne, stemme overeens med Ungarerne. Men hvad Nytte den lærde Verden, i sær Historien, vil have heraf er saa klart og aabenbart, at jeg her ey bør vise det.³²

En av de første som gjorde bruk av Sajnovics’ funn i historiefaglig sammenheng, var den tyske professoren i historie ved universitetet i Göttingen, August Ludwig Schlözer (1735-1809). I årene 1755-67 hadde han bodd dels i Sverige, dels i Russland, hvor han var kommet i kontakt med ledende kapasiteter innen etnografi, geografi, historie og språkforskning.³³ Da Sajnovics’ ”Beviis” kom ut, arbeidet Schlözer med sin *Allgemeine Nordische Geschichte*, en samlet fremstilling av folkene i ”Norden” (Fennoskandinavia, Nord- og Øst-Europa samt Russland med Sibir), og deres opphav, innbyrdes slektskap og historie. Et langt kapittel i boken er viet den ”finske folkestammen” og dens ulike undergrupper. I denne sammenhengen roser Schlözer Sajnovics’ bidrag som helt avgjørende for en dypere forståelse av historien,

28. Se f.eks. Leibnitus 1710; jf. Stipa 1990, s. 159-164.

29. Strahlenberg 1730. En god fremstilling av de finsk-ugriske språkene basert på moderne lingvistiske kunnskaper gir Uibopuu 1988.

30. Sajnovics 1770a; Sajnovics 1770b; en senere omarbeidet utgave, med historiefaglige bidrag fra flere ungarske lærde (Sajnovics [1771]; jf. Sajnovics 1972), satte ikke like mange spor etter seg i nordisk lærdomshistorie som førsteutgaven. For Sajnovics’ opphold i Finnmark, se f.eks. Aspaas 2008.

31. Jf. f.eks. Vladár 2008; Fazekas 2001a og 2001b; Jászó 1983; utgivernes etterord i Sajnovics 1972, s. 159-163.

32. Sajnovics 1770a, siste side av upaginert innledning; her sitert etter Sajnovics 1770b, s. 655.

33. Om Schlözer, se artikkelens del II, appendix. Se også Iggers 1986 for en kortfattet fremstilling av Schlözers metode.

ikke bare i Fennoskandinavia, men også langt innover i Sibir: ”Gid Tilfellet en vakker dag kunne sende en Sajnovics også til disse områdene [dvs. til Sibir]”, utbryter han.³⁴ Schlözers nordiske historie skilte seg klart fra de tidligere dominerende gøtistiske fremstillingene av Skandinavias, og særlig Sveriges historie. Gøtistiske historieskrivere, som erkebiskop Johannes Magnus (1488-1544) og Olof Rudbeck d.e. (1630-1702), hadde lagt stor vekt på å fremheve Sverige som den europeiske kulturens og folkeslagenes opprinnelige vugge. Forsøk på å harmonere historien med Bibelen og antikke autoriteters tekster stod sentralt i denne historieskrivingen: Magnus hadde forsøkt å gi svenskene en strålende fortid som etterkommere av Noahs barnebarn, Magog, mens Rudbeck fremstilte Sverige som det svunne Atlantis, omtalt av Platon.³⁵ Gøtistisk inspirasjon lå også bak flere forsøk på å koble det finske og det samiske folket til Bibelen, og angivelige likheter mellom hebraisk og finsk eller samisk ble her gjerne brukt som ”bevis”.³⁶ Ved midten av 1700-tallet var imidlertid gøtismen i ferd med å bli avløst av en mer kritisk-empiristisk orientert historieskriving, slik også Schlözers arbeid viser.

En av lærerne under Schlözers tid i Sverige var den innflytelsesrike adelsmannen, politikeren og humaniora-vitenskapelige ledestjernen ved Uppsala Universitet, Johannes (Johan) Ihre (1707-1780). Ihre var fremfor alt kjent som historiker og språkforsker; hans hovedverk, *Glossarium Sviogothicum* fra 1769, er den eldste etymologiske ordboken over svensk språk, basert på sammenlignende språkvitenskapelig materiale.³⁷ Selv om Ihre ikke behersket finsk og samisk, presiderte han flere ganger for avhandlinger om disse språkene. I en avhandling fra 1772 tok han uttrykkelig avstand fra Rudbecks teori om at samene var en av israelittenes ti stammer, og tilsluttet seg isteden Leibniz’ synspunkter.³⁸ I denne sammenhengen er det Sajnovics’ ”Beviis” kommer inn i bildet, og danner utgangspunkt for en detaljrik drøftelse av innvandringsteorier knyttet til både samene og finnene i Norden.³⁹

Sajnovics’ ”Beviis” gikk heller ikke upåaktet hen i Finland. I 1770 stiftet Porthan sammen med en liten krets intellektuelle det såkalte Aurora-sällskapet i Åbo, som hadde som formål å fremme kunnskap om finsk språk og kultur. Selskapet sto også bak den første avisen som ble utgitt i Finland, *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* (senere *Åbo Tidningar*). I det aller første nummeret, utgitt 15. januar 1771, er hele 5 av 8 sider viet en anmeldelse av Sajnovics’ ”Beviis”, skrevet av H. G. Porthan. I likhet med Schlözer og Ihre vektlegger også han relevansen av Sajnovics’ arbeid for kunnskap om finsk historie, noe allerede åpningssetningen klart viser:

Under denna Titel utkom nästledit år i Köpenhamn et Arbete [...], som för dess

34. Schlözer 1771, s. 306-307 note A).

35. Klassiske verk er Magnus’ *Historia de Omnibus gothorum sveonumque regibus* (1554) og Rudbecks *Atlantica – Atland eller Manheim* (1679-1702). Generelt om gøtismen, se Bones Larsen 2001, s. 65-70; Urpilainen 1993, s. 33-40. For svensk historieskriving som internasjonal propaganda på 1600- og tidlig 1700-tall, jf. Helander 2004, s. 15-21, 398-410.

36. Jf. f.eks. Rantanen 1997, s. 27-55, 69-79; Lindroth 1978, s. 643-645.

37. Jf. f.eks. Lindroth 1978, s. 608-610.

38. Ihre/Öhrling 1772, s. 3-5.

39. Jf. Ihre/Öhrling 1772, spes. s. 3-7, 14-16.

märkeliga innehåll, för släktskapen emellan Finska och Lappska språken, och för det ljus som deraf altså kan falla på Finska folkets äldsta Historia, tyckes förtjena våre Landsmäns upmärksamhet.⁴⁰

Så mye hadde Porthan å si om denne publikasjonen, at anmeldelsen måtte splittes opp i flere deler, som en føljetong i spredte nummer utover hele året 1771.⁴¹ En rent språklig studie, som altså ikke en gang dekket det finske språket, men samisk og ungarsk, ble av Porthan ansett for å være høyrelevant for forståelsen av det ”Finska folkets äldsta Historia”.

Eksemplet med resepsjonen av Sajnovics’ avhandling viser hvordan empirisk kunnskap om samtidas talespråk dannet utgangspunkt for historiefaglige drøftelser. Schlözer, Ihre og Porthan var i så måte representanter for en internasjonal trend. I spørsmålet om hvilke folkeslag som hadde levd i Norden i eldre tid og ikke minst ”hvem som kom hit først” tilbydde den sammenlignende språkvitenskapen en ny form for empiri som kunne brukes som rettesnor til fortolkningen av tekstlige kilder: Gjennom å sammenligne ord i ulike språk kunne man finne ut hvilke begreper de aktuelle språkbrukerne selv hadde utviklet og hvilke de hadde lånt av sine naboer. Ut fra dette kunne man videre trekke slutninger om de samfunnsmessige forhold språkbrukerne tidligere hadde levd under.

Historikere i Sverige, Tyskland, Russland, Danmark-Norge og England gjorde flittig bruk av den nye kunnskapen om de nordiske folkenes språk til å utvikle sine historiske forklaringsmodeller. Parallelt begynte europeiske historikere å forholde seg på nye måter også til *skriftlig* kildemateriale; gamle tekster som kunne kaste lys over historiske stridsspørsmål ble gjenlest og gjenutgitt. For eksempel ble Kong Alfreds versjon av Orosius’ verdensgeografi (hvor Ottars beretning inngikk) publisert i en kommentert utgave på engelsk av Daines Barrington i 1773. Jacob Langebek inkluderte Ottars beretning i bind II av sin bredt anlagte *Scriptores rerum Danicarum mediæ ævi*, utgitt 1773, og Johann Reinhold Forster kommenterte Ottars beretning inngående i en tysk bok fra 1784 (også utgitt på engelsk 1786 og på fransk 1788). I tillegg ble de islandske sagaene tillagt sterkere vekt på bekostning av bibelske parabler og gamle greske og romerske tekster.⁴² Tekstkritikk og kildekritikk var for disse representantene for samtidas lærdom to sider av samme sak. Nyutgivelsene og kommenteringen av gamle tekster uttrykte en sterkere vektlegging av empirisk prøvbarhet blant så vel språk- som historieforskerne.⁴³ Porthan viser seg som en typisk representant for dette synet på historikerens oppgave; selv utga han mot slutten av sitt liv hele Ottars beretning i original, med parallell svensk oversettelse og med tekstkritiske og kildekritiske noter om hverandre.⁴⁴

40. *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* N:o 1. Den 15 Januarii 1771, s. 4.

41. Jf. *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* N:o 1. Den 15 Januarii 1771, s. 3-8; N:o 8. Den 30 April 1771, s. 61-62; N:o 18. Den 30 September 1771., s. 138-141; N:o 19. Den 15 October 1771., s. 148-150; N:o 23. Den 16 December 1771., s. 180-181; N:o 24. Den 31 December 1771., s. 186-188.

42. Urpilainen 1993, s. 108-109.

43. Jf. Klinge 1989, s. 86-87; Lindroth 1978, s. 611, 615.

44. Avhandlingen kom ifølge Lindroth 1981, s. 291, på trykk året 1800; i *Opera Selecta* oppgis den å ha vært presentert som et foredrag allerede om lag ti år tidligere (jf. Porthan 1873, innholdsoversikten).

Politiske og ideologiske forutsetninger for Porthans historieforskning

Den empiristiske vendingen blant 1700-tallshistorikere som Porthan hadde en grunnleggende politisk forutsetning: Territorialstatenes voksende ønske om å kartlegge og frembringe nyttig kunnskap om de landområdene og folkene de hersket over. Slik kunnskap ble ansett som en forutsetning for utnyttning av naturressursene og dermed styrkingen av statenes stilling. I idé- og filosofihistoriske termer taler man om denne periodens dominerende tenkning som nyttefilosofi eller utilisme; i økonomiske termer tales det om merkantilisme og kameralisme.⁴⁵ Ett uttrykk for nyttetenkningen kan finnes i etableringen av en rekke lokale lærde samfunn, opprettet i samforståelse med eller støtte fra statsmakten. Disse skulle fungere som kunnskapsprodusenter i en patriotisk ånd. Nordiske eksempler på slike selskaper kan være Det Trondhjemske Selskab (opprettet 1760) og Det Topographiske Selskab (1791) i Norge, Kungl. Svenska Vetenskapsakademien (1739), Kungl. Svenska Witterhets Akademien (1753) og Utile Dulci (ca. 1766) i Sverige, og Aurora-selskapet i Finland.

Selv om Porthan ikke kan betegnes som en rendyrket utilist – snarere holdt han nyhumanismens fane høyt – var også hans virksomhet preget av slike nyttige strømninger.⁴⁶ Han var som nevnt med på å etablere Aurora-selskapet i Åbo i 1770. Noe nasjonalistisk program, i senere 1800-tallsbetydning målbar dette selskapet ikke; Aurora-selskapet, som andre lignende ordener, arbeidet allment for å fremme regional eller lokal selvbevissthet gjennom blant annet studier av historie og topografiske forhold. Slik selvbevissthet og kunnskap om *fødelandet* – i Porthans tilfelle Finland – ble ansett for å tjene hele *fedrelandet*, det vil si det svenske riket.⁴⁷

Den større vektleggingen av regionale eller nasjonale studier betydde ikke at forskningen ble mindre internasjonalt orientert; tvert imot foregikk forskningen innen et europeisk nettverk av lærde, som brevvekslet med hverandre og diskuterte hverandres arbeider over politiske og religiøse skillelinjer; den gamle ”res publica litteraria”.⁴⁸ Den norskfødte historikeren Gerhard Schøning, som var en av initiativtakerne til stiftelsen av vitenskapselskapet i Trondheim i 1760, var uten tvil en representant for ”norsk” lærdom i sin vektlegging av det spesifikt norske, altså fødelandets kultur, geografi og historie. Men samtidig ble hans bidrag til norsk og nordisk historie oversatt og diskutert i utlandet, ikke minst takket være Schlözers innsats.⁴⁹ Schøning på sin side behersket latin, tysk, fransk, italiensk og engelsk, og kommenterte og diskuterte den nyeste internasjonale litteraturen i sine skrifter.⁵⁰ Henrik Gabriel Porthan var på mange vis Schønings finske parallellfigur. Han var

45. Jf. Patoluoto 1986, s. 41-64; Manninen 2000, s. 54-73; Lindroth 1978, s. 91-109.

46. Jf. Klinge 1989, s. 61-63, 66-67.

47. Om Aurora-selskapet og dets avis, se Tommila 2000; Manninen 2000, s. 152-206. Manninen har fremhevet (2000, s. 235-240) at Porthan representerte en ”tidlignasjonalistisk” strømning: I hans tekster fremtrer det finske folket som et *ethnie*, uten at dette på noe vis ble koblet til forestillinger om statlig uavhengighet fra Sverige (jf. Smith 1991, s. 20-37 om begrepet ”ethnie”).

48. Om dette begrepet og dets 1700-tallskonnotasjoner, se f.eks. McClellan 1993; Bots/Waquet 1997; Stuber 2005.

49. Store deler av *Allgemeine nordische Geschichte* (Schlözer 1771) består av rene oversettelser av Schønings arbeider, bare med enkelte fotnoter lagt til fra Schlözers hånd.

50. Om Schøning, se f.eks. Larsen 1999; Bones Larsen 2001; Eriksen 2007.

oppfostret av sin onkel Gustav Juslenius, hvis onkel, biskop Daniel Juslenius hadde vært sterkt opptatt av det finske språket og en brennende forsvarer av alt det finske, i gøtistisk ånd.⁵¹ I 1754 begynte Porthan sine studier ved Det kongelige Akademi i Åbo, og fikk åtte år senere stillingen som dosent i veltalenhet, i realiteten latin, ved den samme institusjonen. De to første avhandlingene hans i veltalenhet, *De Poësi Fennica* (1766 og 1768), tok for seg blant annet finskspråklig folkelig diktning som Porthan selv hadde samlet. Folkets diktning gjenspeilet i følge Porthan fortidens tenkemåter og skikker – en oppfatning som skulle få viktige konsekvenser for hans historiske arbeid. I 1770 var han som nevnt med på å etablere Aurora-selskapet, og i løpet av dette tiåret gjorde Porthan seg kjent med forskningen til en rekke utenlandske historikere – godt hjulpet av stillingen som bibliotekar ved Akademiet han fikk i 1772. I 1777 ble han Professor i veltalenhet i Åbo. Universitetet i Göttingen, som på denne tiden var et akademisk kraftsentrum med historie, språkforskning og geografi som sentrale forskningsområder, og nyhumanismen som det dominerende perspektivet, var målet for Porthans eneste utenlandsreise i 1779. Reisen ser ut til å ha styrket den nyutnevnte professorens forskningsinteresser innen historierelaterte emner. I hvert fall var det på 1780-tallet han begynte å behandle spørsmål omkring Nordens eldre historie i akademiske sammenhenger.⁵²

Göttingen-oppholdet formet også Porthans syn på hvordan historie skulle forskes; i følge Marie-Elisabeth Schmeidler lå betydningen av Göttingen-oppholdet for Porthans senere historikervirksomhet hovedsakelig i hans oppfatning av finsk historie som ”kultur-historie”, noe møtet med forskerne i Göttingen styrket.⁵³ Kontakten med forskere i Göttingen bidro også til at Porthan utviklet sin særegne kombinasjon av språk- og historisk forskning i form av det Schmeidler betegner som *Kulturwortforschung*, eller gransking av et språks ordforråd på kulturens område.⁵⁴

Akademiet i Åbo var for Porthan den naturlige arena for presentasjon av historiske arbeider; som Professor i veltalenhet hørte ikke bare latin, men også historie inn under hans ansvarsområde.⁵⁵ I 1787 opplevde Porthan i tillegg å bli innvalgt i den kongelige Witterhets, Historie och Antiquitets-Academien i Stockholm, og fikk dermed en arena for akademisk publisering også i hovedstaden. Dette akademiet var arvtager til et mindre livskraftig og til dels helt sovende akademi som hadde eksistert siden 1753, men som med kongelig dekret i 1786 hadde fått nytt liv. Blant annet initierte det nå en skriftserie av høy standard, et viktig supplement – på humanioras område – til den mer naturvitenskapelig orienterte Kungl. Vetenskapsakademien (stiftet 1739) og dens *Handlingar*.⁵⁶

51. Jf. Rantanen 1997, s. 69-97.

52. Vi ser her bort fra hans mange kortere arbeider i *Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo*.

53. Schmeidler 2006, s. 44; se også Klinge 1989, s. 39-57; Palander 1904, s. 71.

54. Schmeidler 2006, s. 43.

55. En talende parallell er Ihres virksomhet som *Professor Skytteanus* i Uppsala, årene 1738-1780: Selv om hans professorat i navnet dekket retorikk og statskunnskap, presiderte Ihre for en mengde avhandlinger innen språkvitenskap og historie (jf. f.eks. Östlund 2000). På dansk side innehadde Schøning fra 1765 stillingen som Professor i veltalenhet og historie ved akademiet i Sorø.

56. Om Kungl. Vetenskapsakademins historie på 1700-tallet, se f.eks. Frängsmyr (red.) 1989; om Kongl. Witterhets, Historie och Antiquitets-Academien, se Lindroth 1981, s. 302-305.

I det foredraget han holdt ved sin inntredelse som medlem ved Witterhets, Historie och Antiquitets-Academien, 30. juli 1788, gjør ”den finske historieskrivningens far” rede for sitt syn på egen virksomhet. Han vurderte muligvis at det i foredragets emne lå et potensiale til en viss spenning med det svenske rikets interesser, i og med tittelen ”Anmärkningar rörande finska folkets läge och tilstånd vid den tiden när det först lades under svenska kronans vissa och varaktiga välde”. Porthans stilling i Finland hadde fått ham til å konsentrere sine historiske forskningsinteresser omkring ”min hembygd Finlands häfder”, innrømmer han, altså *fødelandets* historie. Men den finske historikeren så ikke på innlemmingen av Finland i det svenske riket som noen ulykke for sitt fødeland. Tvert imot, med kristendommens og den gresk-romerske kulturarvens ”ljus” hadde de ulike grenene av den ”finska folkstammen”, ikke bare i Finland, men også i det øvrige Norden og Russland, blitt løftet ut av en trøstesløs tilstand. De hadde heller ikke mistet sin karakter av å være et eget folk, forklarer Porthan:

de hafva dock, så som en egen folkstam, under så mångfaldiga skiften sig bibehållit: och merendels sedan varit så hörsamme och trogne undersåtare, som förut oroliga och besvärliga grannar. När lägenhet gifvits, hafva de i sit nya tilstånd nogsamt ådagalagt, at dem fattats hvarken mod och härdighet, eller drift och snille. Den betydliga del af dem, som under olika namn lyder under Sveriges Krona, och varit lycklig nog at icke tryckas så som slafvar, utan hägnas så som Medborgare, har i synnerhet i alle tider med sin nit och trohet bevisat at folket känner sin lycka. Med sine Svenske undersåtare hafva de delat blida och oblida öden, och under dessa sednare ingalunda brustit i ståndaktighet. Ehuru med olika språk, tolka de samma känslor emot Konung och Fädernesland.⁵⁷

Fødelandspatriotismen går altså hos Porthan hånd i hånd med fedrelandspatriotismen. Det var for ham ingen motsetning mellom det å dyrke og fremme finsk historiebevissthet og *samtidig* legge vekt på det svenske rikets overherredømme som en velsignelse for det finske folk.⁵⁸

Porthans teorier omkring de gamle kvenene

Vi har i det foregående gitt et riss av to internasjonale, lærdomshistoriske forutsetninger for Porthans virksomhet som historiker: På den ene siden 1700-tallets forløpere til finsk-ugristikken, representert gjennom Strahlenberg, Sajnovics og andre, og på den andre siden måten toneangivende historikere nyttiggjorde seg den nye språkvitenskapelige kunnskapen i sine kritiske nylesninger av gammelt kildemateriale. Også en tredje, bredere samfunnsmessig kontekst var avgjørende for Porthan: Gjennom å appellere dels til den rådende nyttetankegangen og fedrelandspatriotismen, dels til en gryende fødelands-patriotisme, fant han politisk og ideologisk støtte til sin virksomhet. Med dette kommer vi endelig tilbake til kvenene.

Det står ikke mye om kvenene i Porthans historiefaglige hovedverk, Paul Juustens

57. Porthan 1873, s. 26-27.

58. Se også Manninen 2000, s. 235-240.

bispekrønike.⁵⁹ Likevel er det viktig å forholde seg til dette arbeidet også i vår sammenheng, fordi Porthan her legger noen teoretiske premisser som ser ut til å bli avgjørende når han senere så kategorisk definerer de gamle kvenene ut av den ”finske folkestammens” historie. Porthan begynte utgivelsen av verket i 1784, da den første av i alt 56 latinske avhandlinger med kommentarer til Juustens tekst ble presentert for akademiet i Åbo.⁶⁰ For de delene av Juustens krønike som dekket den eldste perioden, tida rundt Kong Eriks korstog på 1150-tallet, hadde ikke Porthan mye supplerende kildemateriale å støtte seg på. Norrøne kilder var lite troverdige, dels på bakgrunn av at de fleste var av yngre dato, dels fordi de islandske forfatterne som typisk sto bak disse skriftene manglet førstehånds kjennskap til Finlands geografi og befolkningens språk. Når han så, i et av de første heftene av verket stiller seg det avgjørende spørsmålet ”hvordan var finnenes tilstand og forfatning, på den tiden hvor de ble invadert og overvunnet av svenskene?”⁶¹ er tekstgrunnlaget heller tynt. Porthan lar seg imidlertid ikke stoppe av mangelen på tekstlige kilder. Han bruker isteden *det finske språket* som kilde – og appliserer nettopp ”Kulturwortforschung” som metode: De gamle finnene hadde ingen konger eller herskere, hevder Porthan; det finske språket manglet nemlig egne begreper for dette. Festninger kjente de ikke til; finske begrep for dette manglet også. De levde heller ikke i byer eller bylignende samfunn; i samtidas finske språk hadde man bare låneord for dette. Slik presenterer han den ene hypotesen etter den andre, men hovedinntrykket ligger fast:

Uten tvil levde altså våre forfedre i frihet, helt fram til svenskenes ankomst [...], de kunne nok underkaste seg ledelse når det var bruk for det, men ikke noe styre, på samme måte som så mange andre barbariske folkeslag.⁶²

De gamle finnene var altså, om ikke ”edle ville”, så i hvert fall ”ville”: De var, som Porthan gjentatte ganger beskriver dem, noen ekte barbarer, helt uten åndslivets velsignelser. Utdypende støtte for sine teorier om de gamle finnene fant Porthan gjennom komparasjon med andre, samtidige naturfolk, samt gjennom innholdet i muntlig overlevert folkediktning som han til dels hadde samlet selv (jf. *De Poësi Fennica*, omtalt over).

I sitt åpningsforedrag for Witterhets, Historie och Antiquitets-Academien følger Porthan opp den samme tankegangen. Den ”finska folkstammens” representanter gjennomgås; fra stammefolk i Sibir og europeisk Russland i øst, til ungarerne i sydvest og estlendere, karelere, ”ekte finlendere” og samer i nord og vest. Innvandringsveier, bosettingshistorie og slektskapsteorier for alle folkeslagene vi i

59. Det eneste stedet hvor begrepet brukes, i en fotnote på s. 70 i *Opera Selecta*-utgaven fra 1859, blir kvenenes etnisitet eller språk ikke behandlet eksplisitt. Implisitt var de imidlertid skrevet ut av den ”finske folkestammen” allerede lenge før, siden Porthan i de innledende delene av verket ramser opp en rekke etnonymmer, inkludert bjarmene og tsjudene, i en utførlig gjennomgang av den finske *stirps*, eller ”folkestamme”. Hadde han ment de var finske, ville han ha funnet plass til å omtale dem der (jf. Porthan 1859, spesielt s. 32-48).

60. Jf. Sven Gabr. Elmgren og Aug. Schaumans forord i *Opera Selecta*, Första delen (Porthan 1859, upaginert).

61. Oversatt etter Porthan 1859, s. 11. Spørsmålet besvares over sidene 21-32 i samme utgave.

62. Oversatt etter Porthan 1859, s. 24. Jf. Palander 1904, s. 168-171 om Porthans metode.

dag regner for finsk-ugriske diskuteres. Men igjen glimrer kvenene med sitt fravær. Hva kan årsaken til dette være?

Etter hva vi har kunnet ta rede på, grunngir Porthan – i akademisk sammenheng – sin utelatelse av kvenene fra den ”finske folkestammen” for første gang i avhandlingen ”om birkarlene” fra 1786. Respondent den gang var Frans Michael Franzén (1772-1847). Hans personlige interesse for emnet kommer til uttrykk bl.a. gjennom at han var fra Østerbotten, dvs. birkarlenes gamle ”kjerneområde” ifølge kildene, og ikke minst gjennom forståelsen av birkarlene som et sterkt og ekspansivt handelsfolk: Respondentens far var nemlig handelsmann i Uleåborg, og på baksiden av tittelbladet, før selve teksten starter, finner vi et dedikasjonsdikt på svensk undertegnet den ”ödmjuk-lydigste son Frans Mich.”⁶³

Som allerede nevnt opptrer birkarlene første gang i de historiske kildene mer enn fire århundrer senere enn kvenene, i 1328.⁶⁴ Deres etnisitet og videre skjebne var ikke mindre dunkel av den grunn. Porthan/Franzén er imidlertid, av grunner det blir for vidløftig å gjøre rede for her, overbevist om at det må ha dreiet seg om en finsk-talende folkegruppe. Når de skal ta rede på birkarlenes historie, bygger de opp en fortelling om hvordan samene (*lappones*) gradvis ble presset mot nord og vest av finske jordbrukere som trengte inn mot Østerbotten fra sør og øst. Dette må ha skjedd forholdsvis sent, senere enn hva man hittil hadde trodd. Ett indisium på det er at de ikke hadde noen konge eller hersker på den tiden da svenskene erobret Finland (jf. Porthans argumentasjon i bispekrøniken, referert over). Men ”et jordbruksfolk kan ikke lenge være uten sivilisert styre”;⁶⁵ lederskap og sivilisasjon ville uvegerlig presse seg fram av seg selv i løpet av få generasjoner. Ifølge Porthan/Franzén refererte dermed begrepet ”birkarler” til den grupperingen innen ”den finske folkestammen” som slo seg opp som handelsmenn og hva vi kan kalle ”siviliserings-pionerer” langs kysten av Østerbotten. Etter hvert trengte de helt opp til Haparanda og videre langs vestsida av Bottenviken. Det er i denne sammenhengen kvenene kommer inn i bildet. For hva om de gamle kvenene hos Ottar også var finsktalende? Da ville hele teorien om finnenes sene innvandring falle i grus. Porthan/Franzén finner det altså nødvendig å utstyre avhandlingen om birkarlene med en fotnote hvor de, riktignok etter noe uklare kriterier, stiller seg skeptisk til de gamle kvenenes status som et finsk-talende folk.⁶⁶

Er utdefineringen av kvenene i ”om birkarlene” knapp og nærmest kryptisk, er den utførlig og langt lettere å følge i avhandlingen ”om det gamle folket kvenene”. Det var i hovedsak tre indisier som var blitt brukt til å argumentere for at de gamle kvenene var et finsktalende folkeslag. For det første var det anført at Ottar beskrev dem verken som svensker, ”finner” (hos Ottar ensbetydende med samer) eller nordmenn, men som et eget folk. Siden deres land ut fra Ottars beretning så ut til å kunne ligge ved Bottenviken et sted, var det nærliggende å se på dem som ”finlendere” i

63. Porthan/Franzén 1786. Både dedikasjonsdiktet og opplysningen om Franzéns tilhørighet til Østerbotten er utelatt i *Opera selecta* (Porthan 1870).

64. Vahtola 1980, s. 494.

65. Oversatt etter Porthan/Franzén 1786, s. 11 note (h).

66. Porthan/Franzén 1786, s. 10-12 note (h).

en eller annen forstand. For det andre sammenholdt man Ottars beretning med det lille man hadde av islandske kilder. Visse spor pekte da i retning av Østerbotten, altså området øst for Bottenviken, som kvenenes hjemland. Når man for det tredje sammenholdt disse indisiene med samtidens betegnelser "kainu" og "kainuunma" for innbyggerne i Kajaani-provinsen i det nordvestlige Finland, syntes gåten å være løst. Veien fra "kven" til "kainu" var for kort til å kunne overses, og ergo var de gamle kvenene et finsk folkeslag. Flere førende historikere tok derfor kvenenes tilhørighet til den "finske folkestammen" for gitt, heriblant Schøning og Schlözer.⁶⁷ En annen tysk professor, Johann Reinhold Forster (1729-1798), gikk så langt som til å sette likhetstegn mellom Ottars Kvenland og Finland: "Kven" var, ifølge Forster, ganske enkelt Ottars ord for "finlender".⁶⁸ Den store svenske historikeren Ihre inntok en noe annerledes posisjon; han trakk de islandske beretningenes geografiske opplysninger i tvil og plasserte isteden det gamle Kvenland i svensk Norrland. At kvenene hadde hatt sine konger tok han for gitt, likeså mente han at de hadde behersket kunsten å skrive runer. Men når det gjaldt deres språk og etnisitet, gikk han langt i å antyde at de var samer, eller *lappones* ("lapper").⁶⁹

Porthan/Wegelius (for enkelthets skyld omtalt som Porthan i det følgende) slutter seg i "det gamle folket kvenene" fullt og helt til Ihres argumentasjon om beliggenheten til deres hjemland; Ottar er troverdig, de islandske sagaene er det bare å glemme: Kvenland lå i svensk Norrland. Men finske eller samiske var de gamle kvenene altså ikke. Pussig nok gjør Porthan her bruk av nettopp de samme islandske kildene som han avviste som upålitelige i geografiske spørsmål: Når man i sagaene hører om en kvensk kong *Farevidr* og en kvensk prinsesse *Miolla*, er det tydelig at det dreier seg om et germansk, og ikke et finsk-talende folkeslag, sier Porthan. Men to hovedproblemer gjensto. For det første den samtidige finske betegnelsen "kainu" for Kajaani-distriktet, og for det andre den samtidige norske betegnelsen "kvæner" for de finsk-talende innvandrerne i Nord-Norge. Her bruker han en komparativ argumentasjon, om hvordan folk har en tendens til å betegne sine naboregioner med visse faste betegnelser, som blir stående selv om den opprinnelige befolkningen, som kanskje hadde gitt navn til området i utgangspunktet, for lengst har flyttet ut. De gamle, germanske kvenene var der ikke mer på Porthans tid (akkurat hvor de tok veien gir han ikke noe klart svar på), men betegnelsen "kvæner" eller "kainu" levde videre, som navn på helt nye folkegrupper. Disse hadde vært innom "Kvenland", dvs. Norrland, på sine vandringer og slik sett med viss rett blitt regnet for "kvæner" av naboene. Når disse "nye", finsttalende kvenene flyttet videre, til Ishavskysten eller til innlandet ved Østerbotten, ble betegnelsen "kven" eller "kainu" hengende ved dem, forklarer Porthan. Men trumfkortet er igjen av språklig art: I Lindahl og Öhrlings svenske *Lexicon Lapponicum* fra 1780 sto det samiske ordet "kainolats" (snublende nær det finske "kainu") oppført med betydningen "en svenske eller nordmann". Altså var de gamle kvenene som bodde i disse områdene opprinnelig, verken finske eller

67. Jf. Schøning 1751, særlig s. 28-30; Schlözer 1771, s. 246-248 og 301-315, særlig s. 307 note B). Se også Murray 1765b, s. 763-765 og Langebek 1773, s. 112-113 note (x).

68. Forster 1784, s. 72-96, særlig s. 75 note 4) og s. 91 note 61).

69. Se Ihre/Eneroth 1767, s. 18-20.

samiske, men germanske; det samiske språket vitnet for Porthan om en historisk kjensgjerning som gikk lengre tilbake i tid enn verken det finske eller det norske språket, eller noen tekstlige kilder kunne bringe ham.

Porthan og Wegelius presenterte avhandlingen om kvenene som ”første del” i en serie om samme emne.⁷⁰ Men det ble med denne ene, latinske avhandlingen. I et senere arbeid for Witterhets, Historie och Antiquitets-Academien, presenterte Porthan imidlertid en tekstutgave av hele Ottars beretning, hvor delen om kvenene er utstyrt med enda flere referanser til historiefaglig forskningslitteratur enn det som oppgis i ”det gamle folket kvenene”. Som innkjøpsansvarlig for Åbo Akademis bibliotek hadde Porthan tydeligvis fått fatt på enda mer litteratur om de gamle folkene på Nordkalotten. Konklusjonene hans i dette arbeidet er imidlertid de samme som før, og ingen nye momenter er kommet inn i argumentasjonen.⁷¹

Oppsummeringsvis kan vi slå fast at de konklusjonene Porthan var kommet til omkring når og hvor samtidas finlendere var innvandret til Finland, fikk avgjørende betydning for hans utdefinering av kvenene fra den ”finske folkstammen”. Det passet ikke inn å ha finsk-talende folk boende i svensk Norrland så tidlig som på 800-tallet. Men et annet moment har trolig vært vel så viktig, selv om han – etter hva vi har kunnet finne ut – ikke nevner det eksplisitt noe sted: Teorien om at finlenderne var et folk som levde i ”naturlig frihet” på den tiden svenskene begynte sine korstog mot dem, en teori Porthan baserte på fraværet av ord for ”konge” eller ”hersker” i samtidas finske språk i tråd med sin språklig-historiske ”Kulturwortforschung”-metode, var for besnærende til at han ville gi slipp på den. Så når han leste om ”kvenske konger” og ”kvenske prinsesser” i kildene, var saken klar: De gamle kvenene kunne umulig ha vært finske. De måtte simpelthen ut av den finske historien, for ikke å lage rot i systemet. Det er tvilsomt om Porthan kunne ha kommet til dette resultatet uten inspirasjonen fra utenlandsk historie- og språkforskning, spesielt den særegne sammensmeltingen av komparativ lingvistikk og kildekritisk historieforskning som universitetet i Göttingen representerte i siste halvdel av 1700-tallet.⁷² Men samtidig har inspirasjonen fra utlandet også vært avgjørende i en annen forstand: Hvis det ikke var for at flere utenlandske forskere – heriblant Schlözer – hadde publisert teorier om Nordkalottens bosettingshistorie som Porthan var uenig i, er det tvilsomt om en avhandling som ”det gamle folket kvenene” hadde sett dagens lys.

”Etnonasjonaliseringen” av de gamle kvenene på 1800-tallet

Finske forskeres interesse for de gamle kvenene døde ikke med Porthan, men hans tolkning av kvenenes nasjonalitet ble omdiskutert. I en note i den andre utgaven av den svenske oversettelsen av tyske Friedrich Rühss’ verk *Finnland und seine Bewohner* (1809), hvor også kvenene ble omtalt i forbindelse med finske folkeslags

70. Denne opplysningen på tittelbladet er utelatt i *Opera Selecta* (Porthan/Wegelius 1870), jf. del II av denne artikkelen, sluttnote 1.

71. Det eneste nye måtte være at han nå tydeligere enn før hevder at de gamle kvenene var identiske med ”helsingene”, et sagnomsust germansk folkeslag som skal ha levd nord for Svealand i eldre tid, jf. Porthan 1873, s. 62-63 note 75.

72. Iggers 1986, s. 238-241; jf. også Muhlak 1986.

tidligste historie, slo den finske oversetteren Adolf Ivar Arwidsson i 1827 fast at Otvifvelaktigt hade *Porthan* orätt, då han ansåg Kvænerna icke vara Finnar utan Helsingar (diss. acad. De antiqua gente Quænorum. Aboæ, 1788, s. 18; jemnf. Chronic. Episcop. s. 113). Ordet *Kvæner*, bör, enligt Isländskan, uttalas *Kvainer*, hvarigenom det får ännu större likhet med **Kainu**, samt *Kvænland* med **Kainula** och **Kainunmaa**.⁷³

Der Porthan hadde avvist at ”Kainu” og ”kvæner” betegnet det samme folket, satte Arwidsson altså likhetstegn mellom ordene ”Kainu”, ”Kainula” og ”Kainunmaa” på den ene siden og ”kvæner” på den andre, og kunne dermed fastslå at ”kven” egentlig siktet til en finsk folkegruppe, med tilhold på østsiden av Bottenviken. Til støtte for sitt syn kunne Arwidsson også trekke vekslar på den danske språkforskeren Rasmus Rask, som alt i 1815 hadde hevdet at kvenene var finske – og at de var blitt fortrent fra sine opprinnelige områder i Sverige til østsiden av Bottenviken.⁷⁴ Denne tolkningen ble støttet også av Anders Johan Sjögren, som i 1828 slo fast at kvenene, som ut fra Egils saga opprinnelig hadde hatt sine ”bosäten emellan Sverige och Lappland uti det Svenska Norrland”, var blitt fortrent av svenske og norske nybyggere til finske Østerbotten. Der hadde om ikke annet så i alle fall kvenenes navn levd videre, ”uti de finska namnen Kainunmaa och Kainulaiset.”⁷⁵ Slike tolkninger av kvenenes finskhet, styrket gjennom sammenkoblingen av ”kven” og ”kainu,” ble svært dominerende i finsk forskning. Forskere som Gabriel Rein (1836), Johan Fredrik Cajan (1839), K. Tigerstedt (1845), W.G. Lagus (1853), M.A. Castrén (1857) og en rekke andre hevdet alle kvenenes finskhet, stikk i strid med Porthans syn.⁷⁶

Selv om kvenene ble gjenstand for harde stridigheter i det finske historikermiljøet på slutten av 1860-tallet – særlig omkring spørsmålet hvorvidt denne stammen hadde forsvunnet etter slutten av 800-tallet eller ikke – hersket der grunnleggende enighet om denne folkegruppens nasjonale eller etniske tilhørighet.⁷⁷ Noen nyanseforskjeller fantes: Fennomanlederen og historikeren Georg Forsman (Yrjö Koskinen) omtalte kvenene i 1869 som en ”finskættet, men ikke finsk” folkegruppe, mens hans protegé David Skogman i 1870 slo utvetydig fast at de gamle kvenene hadde vært finske, noe også den samtidige norske bruken av ”kven” som betegnelse på finner i følge ham tydet på.⁷⁸

Tolkningen av ”det gamle folket kvenene” som forløpere til eller en del av det finske folket må forstås blant annet i sammenheng med endringer i historieforskningens samfunnsmessige funksjoner. Grovt forenklet kan det sies at der 1700-tallshistorie ofte ble skrevet i patriotismens og nyttetenkningens tegn, var det nasjonalismen i ulike varianter som preget historieforskningen og -skrivningen på 1800-tallet. Så vel i Finland, Sverige, Norge som i andre europeiske land ble det

73. Rühs 1827, s. 178 note 7. Online: <http://runeberg.org/finfolk/2/0180.html>. Lest 25.11.2008. (Uthevingene i originalen.) Jf. Julku 1986, s. 18.

74. Julku 1986, s. 18.

75. Sjögren 1828, s. 3 (uthevingene i originalen). Jf. Julku 1986, s. 18.

76. Julku 1986, s. 19-24; Suolahti 1974, s. 218-219.

77. Jf. Julku 1986, s. 24-26.

78. Julku 1986, s. 25; Skogman 1870, s. 141-142.

”nye” historiefaget på 1800-tallet tett innvevd i nasjonsbyggingsprosjekter som skjøt fart på begynnelsen av århundret, oppildnet av nasjonalromantiske strømninger og den politiske nyordningen av kontinentet i kjølvannet av Napoleonskrigene.⁷⁹ Ett element i denne nasjonalistiske historieskrivingen var tendensen til å ”etnonasjonalisere” folkegrupper omtalt i de eldste tilgjengelige skriftene som kunne si noe om Nordens bosettingshistorie.⁸⁰ I Finland, som for første gang ble etablert som en politisk enhet som et storfyrstedømme i det russiske imperiet i 1809, vokste en nasjonal historieskriving frem i første halvdel av 1800-tallet, og i den nye politiske konteksten var der behov for en særskilt *finsk* historie, hvor også ”det gamle folket kvenene” på ulike måter kunne inngå.

Ved å definere de islandske sagaenes og Ottars kvenner som forløpere for den finske nasjonen, kunne nasjonalt innstilte forskere og forfattere fremheve at ”den finske stammen” hadde vært blant Nord-Skandinavia tidligste bosettere – og herskere. En slik oppfatning ble popularisert i det illustrerte storverket *Finland framståldt i teckningar* (1845), hvor forfatteren, historikeren og geografen Zacharias Topelius fremstilte de gamle (finske) ”Qvenerna” som et ”så stridbart och krigslystet folk, att de jemväl, när de hemma i deras land ledsnade vid fridsamt lefverne, gingo i skaror att söka krigstjenst hos Sveriges konungar.” Topelius omtalte den vestlige delen av kvenenes land i Vesterbotten som ”Finnarnes första svenska eröfring”, som kvenene riktignok hadde blitt trent bort fra av norske og svenske kolonister.⁸¹ Slike historiefortellinger passet godt inn i arbeidet med å skape en finsk nasjonal identitet, tuftet (også) på en gloriøs fortid.⁸² Som en germansk-talende folkegruppe – med de skandinaviske eller svenske konnotasjoner dette fikk på 1800-tallet – passet Porthans ”gamle kvenner” heller dårlig til de finsknasjonale historieskrivernes agenda.

Trangen til å nasjonalisere den tidligste kjente historien, og dermed strekke den egne nasjonens ærerike eksistens så langt inn i historiens begynnelse som mulig, manifesterte seg selvsagt ikke bare i Finland: De gamle kvenenes nasjonalitet ble diskutert også i Sverige. Selv om en rekke svenske forskere, deriblant E.G. Geijer, en av den svenske historieskrivingens ”store fedre”, sluttet seg til forståelsen av de gamle kvenene som finskættede, ble Porthans oppfatninger likevel blåst støv av i Sverige fra midten av 1800-tallet.⁸³ I 1849 gjentok första lantmätaren i Gäfleborgs län Per Henrik Widmark, senere landshövding i Norrbotten, i sin *Beskrifning öwer provinsen Helsingland hörande till Gäfleborgs län* at de trolig germanske, det vil si svenske, kvenene hadde vært helsingers forfedre, i overensstemmelse med Porthan.⁸⁴

79. Se f.eks. Aronsson/Fulsås/Haapala/Jensen 2008; Dahl 1990; Ahtiaainen/Tervonen 1996; Mylly 2002; Hall 2000.

80. Jf. Dahl 1990, s. 48; Fewster 2006, s. 92-106.

81. Topelius, Zacharias (orig. 1845) *Finland framståldt i teckningar*. A.W. Gröndahl & A.C. Öhman, Helsingfors, s. 34. (Sidetallet viser til nytgaven av verket i *Zacharias Topelius Skrifter* som utgis i regi av Svenska Litteratursällskapet i Finland. Bindet vil etter planen foreligge i trykt og elektronisk versjon i 2011. Forfatterne takker Jens Grandell og Kim Björklund for deres sjenerøse hjelp.) Jf. også Suolahti 1974, s. 218-219; Dewster 2006, s. 133-137.

82. Mer allment om den historiske dimensjonen i finsk nasjonsbygging se Fewster 2006.

83. Geijer 1825, s. 420-423.

84. Jf. Julku 1986, s. 29-30.

Arkeologen Hans Hildebrand antydet i *Sveriges Medeltid* (1879) med utgangspunkt i arkeologiske funn at ”helsingar”, det vil si svensker, hadde vært de senere ”birkarlarnes” forløpere; selv om han ikke eksplisitt drøftet de gamle ”Qvänernes” nasjonalitet, antydet han dermed at de måtte forstås som ”helsingar” – og som senere svenskere forfedre.⁸⁵

Langt mer eksplisitt var Karl Bernhard Wiklund, professor i finsk-ugriske språk ved Uppsala universitet, som i 1895 tok et klart svensknasjonalt standpunkt til kvenene og deres nasjonalitet. I en artikkel om emnet slo Wiklund fast at der knapt var noe som talte for at kvenene hadde vært ”en finsk folkstam”. Verken Egils saga eller Ottars beretning tillot å strekke Kvenlands grenser øst for ”det nuvarande Vesterbottens gränser”.⁸⁶ Videre visste man i følge Wiklund at samene (”lapparna”) hadde blitt fortrent fra området av en svensk folkegruppe, at der bodde ”skandinaver” langs kysten opp til Pite allerede mellom 700-1050, at Helsingeloven fra 1320-1347 gjaldt også nord for Ume, og at de såkalte ”birkarlarna” i Pite, Lule og Torne – med unntak av det sistnevnte stedet – var svenske. Da man ikke kunne finne noen videre spor av kvenene i dette området, måtte den eneste fornuftige forklaringen på dette rett og slett være at kvänerna voro förfäder till birkarlarna och till dem som Helsingelagen omtalar såsom boende i Ume och Bygde och norr därom och att de voro identiska med de skandinaver, som efterlemnad fornlemningarna från den yngre järnåldern i Vesterbotten. Kväner skulle alltså ha varit navnet på en svensk folkstam.⁸⁷

Argumentene for kvenenes finskhet, som det påstøtte etymologiske sammenfallet mellom islandske *kvenir* og finske *kainulainen*, eller ”österbottning”, avviste Wiklund: Det islandske *kvenir* kunne umulig sammenstilles med det finske *kainu* eller *kaino*. At nordmenn i Wiklunds samtid omtalte finner som ”kvæner” kunne heller ikke brukes som noe argument for de gamle kvenenes finskhet: Det var ikke sikkert at det norske *Hwener*, første gang brukt i 1530, var det samme som det islandske *kvenir*; da språklige argumenter talte mot dette. I tillegg påpekte Wiklund at mellom de gamla kvänernas senaste säkrare *historiska* uppträdande och år 1530 ligger åtminstone circa 500 år, under hvilken tid deras navn kunde fortleva endast genom traditionen, hvilken beskref dem såsom et roflystet folk, boende någonstädes nedåt Bottniska vikens nordligaste delar.⁸⁸

Denne tradisjonen fikk nordmenn til å blande sammen de gamle kvenene og de senere finskøttede folk som opptrådte i Nord-Norge.

Kyösti Julku hevder at Wiklund ignorerte alt som kunne tyde på at Kvenland hadde hatt en østligere, det vil si finsk, beliggenhet.⁸⁹ Det kan så være; det er i alle fall åpenbart at i likhet med sine finske kolleger ønsket også Wiklund å fremheve *sin* nasjons ærerike fortid gjennom å nasjonalisere de gamle kvenene. Dette fremgår tydelig av artikkelens avslutning:

Om resultatet af denna undersökning är riktigt, skulle vi alltså få ännu en folkstam

85. Hildebrand 1879, s. 308-313.

86. Wiklund 1895, s. 110-112.

87. Wiklund 1895, s. 112-113.

88. Wiklund 1895, s. 116.

89. Julku 1986, s. 30.

af skandinavisk börd att sätta upp bredvid helsingar, jämtar och andra såsom den yttersta nordens pionierer, nämligen de gamle, nästan sagolike, för länge sedan bortglömda kvänerna.⁹⁰

De gamle kvenene ble altså ”etnonasjonalisert” både på finsk og svensk forskerhold på 1800-tallet. Porthans syn på kvenene som en germansktalende folkegruppe ble tvert avvist i Finland; mange finske forskere argumenterte for at også de gamle kvenene måtte kunne innlemmes i den finske nasjonens ærerike historiske anegalleri. På svensk side sluttet flere forskere seg til Porthans vurdering av de gamle kvenene, men der Porthan hadde skrevet om deres språk som germansk, ble de gamle kvenene i svenske tekster etnonasjonalisert gjennom kategoriseringer av dem som ”svensker” eller en ”folkstam af skandinavisk börd”. Om ikke annet, så forente i alle fall bestrebelsene på slik nasjonal appropiering av de myteomspunnede gamle kvenene de historisk orienterte, nasjonalsinnede forskerne på begge sider av Bottenviken.

Avsluttende bemerkninger

Ut fra sin tids samfunnsmessige forhold og vitenskapelige metoder, særlig ”Kulturwortforschung”, var det ikke urimelig at Porthan landet på det standpunktet han gjorde med hensyn til de gamle kvenenes språk og Kvenlands beliggenhet. For ham fremstod de gamle kvenene som germanskspråklige forfedre til helsingene; det lot seg ikke gjøre å innlemme dem i det finsk-ugriske språk- og folkefellesskapet. Like forståelig er de finske 1800-tallsforskernes avvisning av Porthans oppfatning av kvenene, og den dominerende omtolkningen av dem som en finsk(øttet) folkegruppe; selv ikke Porthans tilskrevne posisjon som den finske historieskrivingens far og språkforskningens pioner kunne rokke ved dette. Porthans forståelse av kvenene som en germansktalende folkegruppe levde imidlertid videre i tekstene til en rekke svenske forfattere, som på lik linje med sine finske kolleger ønsket å nasjonalisere ”det gamle folket kvenene” og derigjennom fremheve sin egen nasjons ærerike tilstedeværelse i den ytterste Nordens tidligste historie. Ut fra dette kan det være grunn til å utrope Porthan til den *svenske* kvenhistoriens far.

Dette riktignok overfladiske og hastige streiftoget gjennom en liten bit av de historiske kvendiskusjonene i Norden kan forhåpentligvis bidra til å understreke et mer allment historisk poeng: Det lar seg ikke entydig avgjøre hva slags folkegrupper slike gamle tekster refererer til – deres tolkning er til syvende og sist kontekstavhengig, det kan vanskelig avgjøres ”objektivt”. I siste instans er snarere spørsmålet om de ”gamle kvenenes” nasjonale eller etniske identitet et identitetspolitisk spørsmål, hvor vi som historikere har lite annet å bidra med enn å – for å bruke K.B. Wiklunds ord – ”ställa til stor oro” hos dem som måtte tro at historikerne har det endelige svaret.⁹¹ Et slikt poeng er kanskje spesielt maktpåliggende å kommunisere i en tid som så ettertrykkelig motbeviser den samme Wiklunds påstand om at de gamle kvenene klarer å stelle i stand uro ”endast ibland de lärde”.

90. Wiklund 1895, s. 117.

91. Jf. Wallerström 2006, s. 113-114.

*****

Takk

Vårt forskningsarbeid om Porthan ble muliggjort av et stipend fra Norges forskningsråd. Nyttige innspill til en tidlig versjon av artikkelen fikk vi ved et seminar ved Institutt for historie, Univ. i Tromsø, i desember 2008. Johan Stén i Esbo, Finland har hjulpet oss med å fremskaffe kopi av Porthan/Vegelius' avhandling. Svenska litteratursällskapet i Finland har gitt oss mulighet til å lese manuskriptet til den kildeutgaven av Topelius som de har under utgivelse. Vi takker samtlige.

Referanser

- Adam af Bremen (2000) *Adam af Bremens krønike*, oversat og kommenteret af Allan A. Lund, illustreret af Jørgen Kraglund, Wormianum, Høbjerg
- Adam av Bremen (1993) *Beretningen om Hamburg stift, erkebiskopenes bedrifter og øyrikene i Norden*, fra latin, med innledning, noter og register ved Bjørg Tosterud Danielsen og Anne Katrine Frihagen, etterord ved Helge Ingstad, Aschehoug, Oslo
- ADB = *Allgemeine Deutsche Biographie* Band 1-56 (1875-1912), Duncker & Humblot, Leipzig
- Ahtiainen, Pekka / Tervonen, Jukka (1996) *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaisen historiantkirjoitukseen*, Suomen Historiallinen Seura, Helsingfors
- Anttonen, Marjut (1999) *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*, SKS, Helsingfors
- Aronsson, Peter / Fulsås, Narve / Haapala, Pertti / Jensen, Bernard Eric (2008) "Nordic national histories", i: Berger og Lorenz (red.), s. 256-282
- Aspaas, Per Pippin (2008) "Maximilian Hell og Johannes Sajnovics om folkeliv og natur i Øst-Finnmark anno 1769", i: Balsvik og Nielsen (red.), s. 61-72
- Balsvik, Randi Rønning / Nielsen, Jens Petter (red.), *Forpost mot Øst: Fra Vardø og Finnmarks historie 1307-2007*, Orkana, Stamsund
- Barrington, Daines (1773) *The Anglo-Saxon Version, From the Historian OROSOSIUS. By Ælfred the Great. Together with an English Translation from the Anglo-Saxon.*, Printed by W. Bowyer and J. Nichols, London
- Berger, Stefan / Lorenz, Chris (red., 2008) *The Contested Nation: Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan, Basingstoke
- Biörner, Eric Julius (1737) *NORDISKA KÄMPA DATER, i en sagoflock samlade om forna kongar och hjältar. För hwilken, förutan et ständigt ättartahl på alla befintliga swenska kongar och drottningar, äfwen et företal finnes, angående orsaken til detta wärk, göta språkets förmån, gamla sakers nöge, sagors trowärdighet och de här trycktas tidatahl, jämte förtekning på dem, som tilförende warit tryckte &c. Volumen historicum, continens variorum in orbe hyperboreo antiquo regum, heroum et pugilum res præclare : & mirabiliter gestas. Accessit, præter conspectum genealogicum svethicorum regum & reginarum*

- accuratissimum, etiam præfatio de caussis editi hujus operis, linguæ gothicæ prærogativa, rerum antiquarum jucunditate, historiarum hyperb. : fide, earumque heic editarum chronotaxi; addito etiam ante evulgatarum catalogo &c.*, typis Joh. L. Hornn, reg. archivi typogr., Stockholmia
- Bones Larsen, Stian (2001) "Gerhard Schøning, Gothicism and the Re-evaluation of Northern Landscapes", *Acta Borealia* 2001, 2, s. 61-84
- Bots, Hans / Waquet, Françoise (1997) *La République des Lettres*, Éditions Belin, Paris
- Bödeker, Hans Erich / Iggers, Georg G. / Knudsen, Jonathan B. / Reill, Peter H. (red.), *Aufklärung und Geschichte: Studien zur deutschen Geschichtswissenschaft im 18. Jahrhundert*, Vandhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Dahl, Ottar (1990) *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*, Universitetsforlaget, Oslo
- Ehr-Müll* = Ehrencron-Müller, H. (1924-1935) *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814*, Bind I-XII, Aschehoug, København
- Eriksen, Anne (2007) *Topografenes verden: Fornminner og fortidsforståelse*, Pax, Oslo
- Fazekas, Tiborc (2001a-2001b) "Die Entdeckung der Verwandtschaft der finnougri-schen Sprachen" og "Finno-ugrische Philologie und vergleichende Grammatik", i: Auroux, Sylvain / Koerner, E.F.K / Nederehe, Hans-Josef / Versteegh, Kees (red.) *History of the Language Sciences / Geschichte der Sprachwissenschaften / Histoire des sciences du langage* bind II, Walter de Gruyter, Berlin / New York, s. 1144-1155 og 1305-1311
- Fewster, Derek (2006) *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History*, SKS, Helsingfors
- Forster, Johann Reinhold (1784) *Geschichte der Entdeckungen und Schiffahrten im Norden. Mit neuen Originalkarten versehen. von Johann Reinhold Forster.*, verlegt von Carl Gottlieb Strauß, Frankfurt an der Oder
- Frängsmyr, Tore (red., 1989) *Science in Sweden: The Royal Swedish Academy of Sciences 1739-1989*, Canton, Science History Publications
- Ganander, Henricus (1743) *GRAMMATICA LAPPONICA, Linguæ EUROPEARUM prope antiquissimæ solidam planamque viam genium linguæ lapponicæ addiscere desideranti monstrans, opfra [sic] ac studio HENRICI GANANDRI Abœnsis, Comminist: Lapmarch: Tornœnsis, Jam design. Pastoris in Siundo. Elaborata. Quæ sit occasio, ac reliqua ratio operis, docebit præfatio.*, Consensu & cura Directorum. Typis Laurent. Salvii, Holmiæ
- Gilje, Nils / Tarald Rasmussen (2001) *Tankeliv i den lutherske stat 1537-1814* = Bind II i Trond Berg Eriksen og Sørensen, Øystein (red.) *Norsk idéhistorie*, Aschehoug, Oslo
- Goerke, Heinz (1976) "Linnaeus and the Murray Family", *Taxon* 25, s. 15-19
- Grafton, Anthony (2003) *The Footnote. A curious history*, Faber and Faber, London
- Grape, Anders (1949) *Ihreska Handskriftssamlingen i Uppsala Universitetsbibliotek*, 2 bind, Uppsala Universitetsbibliotek, Uppsala

- Hall, Patrik (2000) *Den svenskaste historien. Nationalism i Sverige under sex sekler*, Carlsson Bokförlag, Stockholm
- Hammond, Hans (1787) *Den Nordiske Missions-historie i Nordlandene, Finmarken og Trundhiems Amt til Lappers og Finners Omvendelse, fra første Begyndelse indtil hen udi Aaret 1727, da Lapperne og Finnernes Apostel Thomas von Westen døde, tilligemed denne udødelige Mands Levnetsbeskrivelse, samt Anhang om de første Missionariis og andre Missionens Medhielpere, uddragne af offentlige Brevskaber og egenhændige Haandskrifter ved Hans Hammond*, Gyldendal, København
- Hansen, Lars Ivar / Olsen, Bjørnar (2004) *Samenes historie fram til 1750*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
- Helander, Hans (2004) *Neo-Latin Literature in Sweden in the Period 1620-1720. Stylistics, Vocabulary and Characteristic Ideas*, Studia Latina Upsaliensia 29, Uppsala Universitet, Uppsala
- Hildebrand, Hans (1879) *Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. Första delen*, P.A. Norstedt & Söner, Stockholm
- Iggers, Georg G. (1986) "The European Context of Eighteenth-Century German Enlightenment Historiography", i: Bödeker, Iggers, Knudsen og Reill (red.), s. 225-245
- Ihre, Johannes (1769) *GLOSSARIUM SUIOGOTHICUM, in quo tam hodierno usu frequentata vocabula, quam in legum patriarum tabulis aliisque ævi medii scriptis obvia explicantur, et ex dialectis cognatis, moesogothica, anglo-saxonica, alemannica, islandica ceterisque gothicæ et celticæ originis illustrantur. Auctore JOHANNI IHRE.*, to bind, Typis Edmannianis, Upsaliæ
- Ihre, Joh. (1772) *Bref till herr cancellie-rådet Sven Lagerbring, rörande then isländska edda, och egenteligen then handskrift theraf, som på kongl. bibliotheket i Upsala förvaras.*, tryckt hos Joh. Edman, kongl. acad. boktr., Upsala
- Ihre, Johan(nes) (1780) "Præfatio / Företal", i Lindahl/Öhrling 1780, s. [II]-XXIX
- Ihre, Johannes / Eneroth, Olavus (1767) *Dissertatio gradualis, De QUENLANDIA ANTIQUA, quam, cum consensu Ampliss. Senat. Philos. in Regia Acad. Ups. SUB PRÆSIDIO S:æ R:æ M:tis magnæ fidei viri nobilissimi Dom. JOHANNIS IHRE Reg. Canc. Consilarii. Prof. Eloqvent. et Polit. Skytt. Reg. et Ord. Eqvit. Aurat. de Stella Polari Acad. Litt. Hum. Holm. et Societ. Reg. Scient. Ups. Membr. Societatisqve Antiqvar. Londin. Socii Honorarii. Publicæ disquisitioni submittit Stipendiarius Nesselianus OLAVUS ENEROTH Olofsson, Fjerdhundrensis, in Audit. Carol. Maj. Die XXVII Maj. Anni MDCCLXVII. horis ante meridiem solitis.*, Litteris Joh. Edman, Reg. Acad. Typogr., Upsaliæ
- Ihre, Johannes / Öhrling, Emanuel Johannes (1772) *D. D. Dissertatio Academica DE CONVENIENTIA LINGVÆ HUNGARICÆ CUM LAPPONICA, Quam, Venia Ampl. Ord. Philos. In Regia Academia Upsaliensi Sub Præsidio, S:æ R:æ M:tis Magnæ Fidei Viri, Generosi ac Nobilissimi, D:ni JOHANNIS IHRE, Reg. Canc. Consilarii, Prof. Eloq. & Polit. Skytt. & Ord. Equit. Aurat. De Stella Polari, Acad. Litt. Hum. Holm. Soc. Reg. Scient. Ups. & Norveg. Memb. Societatisque Antiqvar.*

- Lond. Socii Honorarii, Publico submittit examini Stipendiarius Sollenianus, EMANUEL JOH. ÖHRLING, Lapponia-Vestrobotniensis. In Auditor. Carol. Maj. D. IX. Junii Anni MDCCLXXII. Horis Ante Meridiem Solitis.*, Apud Joh. Edman, Reg. Acad. Typogr., Upsaliæ
- Ikola, Osmo (2000) "Porthan suomalaisen kielentutkimuksen tiennäyttäjänä." i: Manninen (red.), s. 101-121
- Jackson, Tatjana N. (2008) "Bjarmaland", i: Balsvik og Nielsen (red.), s. 35-44
- Jászó, A.A. (1983) "Deux études sur János Sajnovics", *Études Finno-Ougriennes* XVI, s. 255-261
- Jona, Arngrimus (1951) *Arngrimi Jonae Opera Latine Conscripta edidit Jakob Benediktsson* vol. II = Bibliotheca Anamagnæana, consilio et auctoritate legati anamagnæani Jón Heglason editionem curavit vol. X, Ejnar Munksgaard, Hafniæ (inkluderer tekstkritisk utgave av *CRYMOGÆA sive RERUM ISLANDICARUM Libri III. Per ARNGRIMUM JONAM Islandum*, Typis Philippi ab Ohr, Hamburgi 1609)
- Julku, Kyösti (1986) *Kvenland – Kainuunmaa*, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu
- Karkama, Pertti (2001) *Kansakunnan asialla. Elias Lönnrot ja ajan aatteet*. SKS, Helsingfors
- Kierimo, Kyösi (1983) *Observationes de Latinitate Porthaniana*, Suomalainen Tiedeakatemia, Helsingfors
- Kliemann, Hendriette (2005) "Nordens koordinater: Vetenskapliga konstruktioner av en europeisk region 1770-1850", *Lychnos: årsbok för idé- och lärdoms historia* 2005, s. 43-62
- Klinge, Matti (1989) *Mikä mies Porthan oli?*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors
- Korhonen, Mikko (1986) *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828-1918*, Societas Scientiarum Fennica, Helsingfors
- Kragemo, Helge (1960) "Pater Hells Vardøhusekspedisjon. Belyst ved Pater Sainovič's dagbok 1768-1769", i: G. I. Willoch (red.), *Vardøhus Festning 650 år. Jubileumsskrift*, Generalinspektøren for Kystartilleriet, Oslo, s. 92-125
- Kylli, Ritva (2005) *Kirkon ja saamelaisten kohtaaminen Utsjoella ja Inarissa 1742-1886*, Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, Oulu
- Langebek, Jacobus (1773) *SCRIPTORES RERUM DANICARUM MEDII ÆVI, partim hactenus inediti, partim emendatius editi, quos collegit, adornavit et publici juris fecit JACOBUS LANGEBEK, Sacr. Reg. Maj. a Consiliis Status et Tabularii Sanctoris Præfectus.*, Tomus II, Hafniæ (faksimile: Kraus Reprint, Nendeln 1969)
- Larsen, Stian (1999) *Med draging mot nord: Gerhard Schøning som historiker*, upublisert hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Tromsø
- Leibnitius, G. G. [Gottfried Wilhelm Leibniz] (1710) "Brevis designatio meditationum de Originibus Gentium, ductis potissimum ex indicio linguarum", *Miscellanea Berolinensia ad Incrementum Scientiarum, ex Scriptis Societati Regiæ Scientiarum exhibitis edita* I, s. 1-16
- Lindahl, Ericus / Öhrling, Johannes (1780) *LEXICON LAPPONICUM, cum*

- interpretatione vocabulorum sveco-latina et indice svecano lapponico; in usum tam illorum, quibus cura ecclesiarum in Lapponia committenda, aut jam commissa est, Quam aliorum curiosorum et linguarum studiosorum, indigenarum et exterorum: illustratum præfatione latino-svecana Generosiss. Dom. Equ. Aurat. de Stella Polari, Regis Regnique Cancell. Consil. et Profess. Upsal. JOHANNIS IHRE; nec non auctum grammatica lapponica. A Dom. ERICO LINDAHL, Præpos. et Past. Ecclesiæ Lyckselensis et JOHANNE ÖHRLING, Past. Eccles. Jockmockensis confectum. In lucem editum cura et impensis illustriss. r:æ in ecclesias lapponicas directionis, Anno MDCCLXXX., typis Joh. Georg. Lange, Holmiæ [Stockholm]*
- Lindroth, Sten (1978) *Frihetstiden. Svensk lärdomshistoria*, bind 3, P. A. Norstedt & Söner Förlag, Stockholm
- Lindroth, Sten (1981) *Gustavianska tiden. Svensk lärdomshistoria*, bind 4, P. A. Norstedt & Söner Förlag, Stockholm
- Manninen, Juha (2000) *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta*, SKS, Helsingfors
- Manninen, Juha (red., 2000) *Porthanin monet kasvot. Kirjoituksia humanistisen tieteen monitaiturista*, SKS, Helsingfors
- McClellan, James E. (1993) "L'Europe des Académies", *Dix-Huitième Siècle* 25, s. 153-165
- Muhlak, Ulrich (1986) "Historie und Philologie", i: Bödeker, Iggers, Knudsen og Reill (red.), s. 49-81
- Murray, Johann Philipp (1765a–1765b) [referat av forelesning om Ottars reise m.v.], *Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen* 1765, Theil 2, s. 625-629 og 761-769
- Mylly, Juhani (2002) *Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*, Kirja-Aurora, Åbo
- NBL1 = Norsk Biografisk Leksikon* (1923-1983), 19 bind, Aschehoug, Oslo
- NBL2 = Norsk Biografisk Leksikon* (1999-2005), 10 bind, Kunnskapsforlaget, Oslo
- NDB = Neue Deutsche Biographie*, 1953 o.f. (i alt 28 bind planlagt, pr. des. 2008 er 23 bind utkommet), Duncker & Humblot, München
- Niemi, Einar (1991) "Kven – et omdiskutert begrep", *Varanger Årbok*. Vadsø historielag, Alta, s. 119-137
- Niemi, Einar (2004) "Kvenene – innvandring og kulturmøte", i: Ola Alsvik (red.), *Kulturmøter. Lokalsamfunnet, lokalhistorien og møtet med de fremmede*, Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo, s. 91-126
- OCD = The Oxford Classical Dictionary*, 3rd edition (1996), Oxford University Press, Oxford
- Opsal, Erik (2003) "Del I. 900-1537", i: E. Opsal / Sogner, Sølvi, *I kongens tid, 900-1814* = Bind 1 av Knut Kjeldstadli (red.) *Norsk innvandringshistorie*, Pax Forlag, Oslo, s. 23-223
- Palander, Gunnar (1904) *Henrik Gabriel Porthan. Elämäkerran luonnos*, Kansanvalistusseura, Helsingfors
- Patoluoto, Ilkka (1986) "Hyödyllinen luomakunta. Hyötyajattelun maailmankuvalliset perusteet 1700-luvun Ruotsin valtakunnassa", i: Manninen, Juha og

- Patoluoto, Ilkka (red.), *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu, s. 41-64
- Peters, Martin (2003) *Altes Reich und Europa: Der Historiker, Statistiker und Publizist August Ludwig (v.) Schlözer (1735-1809)*, Lit Verlag, Münster
- Porthan, Henricus Gabriel (1859-1862-1867-1870-1873) *Henrici Gabrielis Porthan Opera Selecta. Pars Prima-Qvinta = H. G. Porthans Skrifter i Urval utgifna af Finska Litteratur-sällskapet*. Första-Femte Delen. Finska Litteratur-sällskapets tryckeri, Helsingfors
- Porthan, Henricus Gabriel / Frantzén, Franciscus Michaël (1786) *Q. F. S. F. Q. Dissertatio Academica De BIRCARLIS. Cujus partem priorem, Suffrag. Ampliss. Facult. Philosoph. in Reg. Acad. Aboënsi, præside Mag. HENRICO GABRIELE PORTHAN, Eloquent. Profess. Reg. & Ord. Publice ventilandaw [sic] sistit FRANCISCUS MICHAËL FRANTZÉN, Ostrobotniensis. In Auditorio Majori Die XX. Decembris Anno MDCCLXXXVI. H.A.M.C., Typis Frenckellianis, Aboæ*
- Porthan, Henricus Gabriel / Vegelius, Henricus (1788) *Dissertatio Academica DE ANTIQUA GENTE QVENORUM. Cujus partem Priorem Cons. Ampliss. Senat. Philos. In Reg. Acad. Aboënsi, Præsidi M. HENRICO GABRIELE PORTHAN, Eloqv. Prof. Reg. & Ord. R. Acad. Litt. Hum. Histor. & Antiquitt. Membro, Pro Gradu Publico Examini subjecit HENRICUS VEGELIUS, H.F. Ostrobotniensis, In Audit. Maj. Die XVII Junii MDCCLXXXVIII. H.P.M.C. Typis Frenckellianis, Aboæ*
- Porthan, Henr. Gabr. / Wegelius, Henricus (1870) "De Antiqua Gente Qvenorum. Dissertatio quam præside Henr. Gabr. Porthan. Publico examini subjecit Henricus Wegelius. Aboæ.", i: Porthan 1870, s. 167-179
- Porthan, Henrik Gabriel / Wegelius, Henr. (1982) "Muinaisesta kveenien heimosta. 1788. Respondenttina Henr. Wegelius", i: *Henrik Gabriel Porthan. Valitut teokset*, Kääntänyt, esipuheen ja johdannot kirjoittanut Iiro Kajanto, SKS, Helsingfors, s. 237-247
- Pütter, Johann Stephan (1765-1788) *Versuch einer academischen Gelehrten-Geschichte von der Georg-Augustus-Universität zu Göttingen* Theil 1-2, Jm Verlag der Wittve Vandenhoeck / in Vandenhoeck-Ruprechtischem Verlage, Göttingen
- Qvigstad, J. / Wiklund, K. B. (1899) *Bibliographie der lappischen Litteratur*, Société Finno-Ougrienne, Helsingfors
- Rantanen, Päivi (1997) *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*, SKS, Jyväskylä
- Rühs, Friedrich (1827) *Finmland och dess invånare. Öfversättning. Andra Opplagan, tillökt och omarbetat af Adolf Ivar Arwidsson*, Andra Delen, Johan Hörberg, Stockholm
- Rydving, Håkan (1995) *Samisk Religionshistoria: Några källkritiska problem*, Religionshistoriska avdelningen - Teologiska institutionen - Uppsala universitet, Uppsala
- Ryymim, Teemu (2007) "The Making of an Ethnic Identity: From Finns to Kvens", i: Marko Lamberg (red.), *Shaping Ethnic Identities. Ethnic Minorities in Northern and East Central European States and Communities, c. 1450-2000*, East-West

- Books, Helsingfors, s. 100-157
- Sainovics, Johannes (1770*b*) “Beviis, at Ungarernes og Lapperens Sprog er det samme. Oversat af det Latinske ved M. R. Fleischer”, *Skrifter, som udi det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste* i Aarene 1765. 1766. 1767. 1768. og 1769., Bind 10, s. 653-732
- Sajnovics, Joannes (1770*a*) *Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse. Regiae Scientiarum Societati Danicae praelecta Hafniae mense Januario Anno MDCCLXX*, Typis Orphanotrophii Regii, excudit Gerhard Giese Salicath, Hafniæ
- Sajnovics, Joannes [1771] *Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse. Regiae Scientiarum Societati Danicae praelecta, et Typis excusa Hafniae Anno MDCCLXX. Recusa*, Typis Collegii Academici Societatis Jesu, Tyrnaviæ
- Sajnovics, Johann (1972) *Beweis, daß die Sprache der Ungarn und Lappen dieselbe ist* (Aus dem Lateinischen übertragen von Monika Ehlers), mit Anmerkungen und Nachwort herausgegeben von Gyula Décsy und Wolfgang Veenker, Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 5, In Kommission bei Otto Harrassowitz, Wiesbaden
- Sammallahti, Pekka (1996) “History of Finno-Ugric Linguistics in the Nordic Countries”, i: Henriksen, Carol / Hovdhaugen, Even / Karlsson, Fred / Sigurd, Bengt (red.), *Studies in the Development of Linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*, Novus Forlag, Oslo, s. 297-323
- Saressalo, Lassi (1996) *Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä*, SKS, Helsingfors
- Schlözer, August Ludwig (1771) *Allgemeine Nordische Geschichte. Aus den neuesten und besten Nordischen Schriftstellern und nach eigenen Untersuchungen beschrieben, und als eine Geographische und Historische Einleitung zur richtigern Kenntniß aller Skandinavischen, Finnischen, Slavischen, Lettischen, und Sibirischen Völker, besonders in alten und mittleren Zeiten, herausgegeben*, bey Johann Justinus Gebauer, Halle
- Schmeidler, Marie-Elisabet (2006) “Zum Aufenthalt des finnischen Historikers Henrik Gabriel Porthans 1779 in Göttingen”, *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen* 2006, s. 40-51
- Schøning, Gerhard (1751) *Forsøg Til de Nordiske Landes, Særdeles Norges, Gamle Geographie, Hvorved Finmarkens og hosliggende Lapmarkers gamle Grændser og Strekning, Jndbyggernes Oprindelse, Landenes Ælde, samt andre saa vel Geographiske som Politiske Omstændigheder undersøges af Gerhard Schøning, Rector i Trondhiems Skole, og Medlem i det Kongl. Danske Selskab til Historiens og Sprogets Forbedring.*, Trykt paa det Kongl. Danske Selskabs Bekostning, Hos Christoph Georg Glasing, Kiøbenhavn
- Schøning, Gerhard (1771) *Norges Riiges Historie Første Deel, indeholdende Riigets ældste Historie fra dets Begyndelse til Harald Haarfagers Tiider.*, Bekostet af Heineck Mumme og Faber paa Børsen i Kiøbenhavn, Sorøe
- Sjögren, Anders Johan (1828) *Anteckningar om församlingarne i Kemi-Lappmark, J.*

- Simelii enka, Helsingfors
- Skogman, David (1870) ”Suomalaiset Ruotsissa ja Norjassa”, *Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aineista* II, 8, s. 129-200
- Smith, Anthony D. (1995) *Nations and Nationalism in a Global Era*. Polity Press, Cambridge
- Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. Penguin Books, London
- Smith, Carsten (1984) *Om samenes rettsstilling. Fra et utvalg oppnevnt ved Kronprinsregentens resolusjon av 10. oktober 1980; avgitt til Justisdepartementet 15. juni 1984. Norges Offentlige Utredninger* 1984, bind 18. Universitetsforlaget, Oslo
- Spelman, Johannes (1678) *Ælfredi Magni MAGNI ANGLORUM REGIS Invictissimi vita tribus libris comprehensa A Clarissimo D^{no} JOHANNÉ SPELMANN Henrici F. primum Anglice conscripta, dein Latine reddita, & Annotationibus illustrata Ab Ælfredi in Collegio Magnæ Aulæ Universitatis Oxoniensis Alumnis., E Theatro Sheldoniano, Oxonii*
- Stipa, Günter Johannes (1990) *Finnisch-Ugrische Sprachforschung von der Renaissance bis zum Neupositivismus*, Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia / Mémoires de la Société finno-ougrienne, Helsingfors
- Strahlenberg, Philipp Johann von (1730) *Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia, In so weit solches Das gantze Rußische Reich mit Siberien und der grossen Tatarey in sich begreiffet, In einer Historisch-Geographischen Beschreibung der alten und neuern Zeiten, und vielen andern unbekanntten Nachrichten vorgestellt, Nebst einer noch niemahls ans Licht gegebenen Tabula Polyglotta von zwey und dreyßigerley Arten Tatarischer Völcker Sprachen und einem Kalmuckischen Vocabulario, Sonderlich aber Einer grossen richtigen Land-Charte von den benannten Ländern und andern verschiedenen Kupfferstichen, so die Asiatisch-Scythische Antiqvität betreffen; Bey Gelegenheit der Schwedischen Kriegs-Gefangenschafft in Rußland, aus eigener sorgfältigen Erkundigung, auf denen verstatteten weiten Reisen zusammen gebracht und ausgefertiget*, in Verlegung des Autoris, Stockholm
- Stuber, Martin (2005) “Brief und Mobilität bei Albrecht von Haller: Zur Geographie einer europäischen Gelehrtenkorrespondenz”, i: Johannes Burkhardt og Christine Werkstetter (red.) *Kommunikation und Medien in der Frühen Neuzeit* = Historische Zeitschrift – Beihefte 41, Oldenbourg Verlag, München, s. 314-334
- Suolahti, Gunnar (1974) *Nuori Yrjö Koskinen. (Y.S. Yrjö Koskisen elämä I.)* Otava, Keuruu
- Tacitus, Cornelius (1974) *Tacitus. Germania*, udgivet af Niels W. Bruun og Allan A. Lund, 2 bind, Wormianum, Højbjerg
- Tommila, Päiviö (1989) *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*, WSOY, Porvoo
- Tommila, Päiviö (2000) ”Suomen ensimmäinen lehtimies”, i: Manninen (red.), s. 15-23
- Torfæus, Tormod (2008) *Norges Historie*, (red. av Torgrim Titlestad), Bind I, Bergen, Eide Forlag

- Uibopuu, Valev (1988) *Finnougrierna och deras språk. Kapitel om de finsk-ugriska folkens förflutna och nutid*, Översättning från estniskan: Herbert Lagman, Studentlitteratur, Lund
- Urpilainen, Erkki (1993) *Algot Scarin ja göötiläisen historiankirjoituksen mureneminen Ruotsissa 1700-luvun alkupuolella*, Suomen Historiallinen Seura, Helsingfors
- Vahtola, Jouko (1980) *Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi
- Vladár, Zsuzsa (2008) "Sajnovics' Demonstratio and Gyarmathi's Affinitas: Terminology and Methodology", *Acta Linguistica Hungarica* 55, s. 145-181
- Wallerström, Thomas (1995) *Norrbotnen, Sverige och medeltiden. Problem kring makt och bosättning i en europeisk periferi. Del 1 = Lund Studies in Medieval Archaeology* 15:1, Almqvist & Wiksell International, Stockholm
- Wallerström, Thomas (1997) "De historiska källornas 'folknamn' som analysenheter och projektet 'State, Religion and Ethnicity in the North A.D. 700-1990'", i: Bjørn-Petter Finstad, Lars Ivar Hansen, Henry Minde, Einar Niemi og Hallvard Tjelmeland (red.) *Stat, religion, etnisitet. Rapport fra Skibotn-konferansen, 27.-29. mai 1996 = Skriftserie – Nr. 4, Sámi dutkamiid guovddáš/Senter for samiske studier*, Tromsø, s. 383-424
- Wallerström, Thomas (2006) *Vilka var först? En nordskandinavisk konflikt som historisk-arkeologiskt dilemma*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm
- Wiklund, Karl Bernard (1895) "Om kvänerna och deras nationalitet", *Arkiv för nordisk filologi* XII, Ny följd VIII, s. 103-117
- Östlund, Krister (2000) *Johan Ihre on the origins and history of the runes: three Latin dissertations from the mid 18th century, edited with translation and commentary*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala